УДК 347.961:141.319.8

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.38.9>

РОДОВІ ОЗНАКИ ЛЮДИНИ-НОТАРІУСА

Наталія Манойло

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, 02000, м. Київ, Україна*

У статті розглянуті родові властивості людини, що найбільш ефективно мають проявлятися у процесі професійної діяльності людини, яка обіймає посаду нотаріуса. Нотаріальний соціум людей являє собою ту структуру суспільства, яка демонструє йому водночас напрям формування правових відносин між людьми і напрям формування демократично-правової держави.

Найбільшою мірою загальнородові властивості людини викладені у працях мислителів, які розглядають людину в єдності її природно-біологічних і соціально-духовних суспільно значимих проявів. Тому для аналізу взяті твори представників філософської антропології, серед яких М. Шелер, К. Лоренц, Е. Морен, Н. Хамітов, та вчення К.Г. Юнга про психологічні типи людей. Спираючись на положення Конституції України та Закону України «Про нотаріат», досліджуємо ті атрибутивні властивості людини, до яких у неї є належні схильності та здібності, які потрібно виявити у правників і які потрібно використовувати не лише у професійній діяльності нотаріусів, але й для їх впливу на суспільство. Така потреба зумовлена тим, що українське суспільство протягом всього періоду незалежності зіштовхується з проблемами побудови правових державних інституцій. Їх причина в дії стереотипів минулого суспільства, яке не було демократичним і правовим у тому сенсі, як це висвітлено у відповідних філософсько-правових вченнях. Кількість закладів вищої юридичної освіти, утворених за перші три десятиліття державності, не призвела до якісних перетворень такою мірою, яка б давала підстави стверджувати відповідність закріплених у Конституції визначень типу держави, як і відповідність змісту суспільної свідомості, як і свідомості юристів, класичним демократично-правовим нормам. Звідси й висновок про необхідність якісно підняти філософський рівень розуміння тих її категорій, які відображають сутність людини в її правовому спрямуванні.

Ключові слова: людина, суспільство, родові й індивідуальне, право, правосвідомість і правовідносини, філософія.

Постановка проблеми. Українське суспільство упродовж всього періоду незалежності стикається з труднощами в побудові правових відносин, задекларованих у Конституції. Інерція радянського періоду, в якому в суспільній свідомості, з одного боку, нав'язувались моральні імперативи як мотиваційні, з іншого – правовідносини підпорядковувались їх монопольним класово-партійним розумінням, є однією з головних причин дещо хаотичного й стихійного буття і людини, і суспільства загалом.

Наявна література, яка характеризує особливості свідомості правників, що обслуговують систему нотаріату, на наш погляд, страждає на суто нормативно-декларативне висвітлення змісту їхньої свідомості. У ній домінує констатація того, яким вимогам мають відповідати нотаріуси. Звичайно, такий підхід випливає з вимог Закону «Про нотаріат», а не з аналізу реального змісту властивостей свідомості, якими насправді вони володіють. Таким публікаціям не вистачає філософського підходу до висвітлення правосвідомості.

Метою статті є розкриття тих загальнородових атрибутивних властивостей людини, які дають їй змогу бути активним їх провідником і в своєму повсякденному бутті, і в бутті суспільства як його суб'єкта.

Методологічною основою статті є підходи філософської антропології, що тісно пов'язують поведінку людини тими мотиваційними спонуканнями, які безпосередньо зумовлені її біологічною структурою і які слід органічно поєднувати з потребами її формування як духовно-соціальної істоти та суб'єкта суспільного способу життя. Н. Хамітов пропонує розглядати проблематику людського буття, «використовуючи методологію мета-антропології – філософії буденного, граничного, мета-граничного її буття» [1, с. 256]. Ми її використовуємо, вважаючи, що вона справді виходить із цілісної внутрішньої сутності людини, свідомої необхідності йти шляхом (метод і є шлях) самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Будь-який вид життєзабезпечувальної діяльності людини потребує її нотаріального затвердження. Лише в такому разі вона стає легітимною. Такій правовій легітиматії самосвідомості максимально сприяє суспільний прошарок, який становлять нотаріуси. Це люди, які розуміють, що таке людина як суверен власної розумної волі, що таке держава як інститут управління розумно-вольовими спонуканнями людини, що таке її залежність і незалежність щодо держави та інших людей, що означає соціально-правова спрямованість як самої держави, так і людей у різноманітних взаємодіях і взаємозв'язках.

Люди, які вибирають професію нотаріуса і тим самим формують нотаріальну спільноту, не будучи представниками державних інституцій, здатні вплинути на суспільне буття людей засобами творчого, а не консервативно-традиційного мімесису. Людину виховують не якісь гарні слова про переваги слідування тому змісту й напрямку, який вони доносять до її слуху, а приклад такої поведінки, що переймається нею сама собою, яку людина здатна описати власними словами.

Видатним філософом, який запропонував цікаве бачення сутності людини, є М. Шелер. Він виходить із того, що завданням науки не має бути одне лише дослідження законів природи. Домінування в людині заданих природою інстинктів, особливо ж інстинкту агресивного, зумовленого як міжвидовою, так і внутрішньовидовою боротьбою за виживання та можливістю продовження роду, породжує руйнівні війни. Тому потрібно сконцентрувати увагу не тільки й не стільки на технологічному прогресі, досягнення якого, як правило, відразу ж спрямовуються на вдосконалення засобів ведення війни. Цілком очевидно, що потрібно докладати належних зусиль для розуміння творчо-продуктивної сутності людини, на утвердження в суспільстві гуманістичних засад. До таких роздумів його підштовхували наслідки Першої світової війни. Нині ж така постановка завдань науки ще важливіша, адже є досвід ще більш руйнівних наслідків Другої світової війни., як і постійного страху за можливість самого існування людства, адже технологічні засоби масового знищення як результат дедалі глибшого проникнення природознавчої науки в субстанціональні підвалини буття дають підстави для таких невтішних прогнозів.

Якщо виходити з того, що сутність людини трипостасна, тобто трисутнісна (тіло, душа, дух), то дух – це те спрямування душі, яке долає її жорстку зумовленість матеріально-речовою формою буття. Очевидно, що міркування Шелера були саме такими. Звідси категоричне судження: «Тільки людина – оскільки вона є особистістю – може піднятися *над собою* як живою істотою і, виходячи з одного центру немовби *по той бік* просторово-часового світу, зробити предметом свого пізнання *все*, в тому числі і саму себе» [2, с. 84].

Фактично йдеться про здатність людини до розуміння сутності самого розуму буття, його дієвого духу, як і розуму, який належить відкриттям, зробленим самими людьми, особливо ж тими, які здатні до розуміння й розкриття трансцендентних сутностей. Це той рівень, який становить зміст мета-антропної сходинки буття людини, на якому кожна людина, вибравши шлях, він же метод пізнання й метод/спосіб життєдіяльності, та сліду-

ючи йому, як вважає Н. Хамітов, здатна підвестись над собою як суто природною істотою, долаючи при цьому буденно-іраціональну мотивацію свідомості й заміняючи її зміст граничними й, нарешті, мета-граничними вимірами, які «органічно наповнені щастям, для кожного своїм, унікальним, особистісним, але таким, що закликає до діалогу з Автором іншого щастя» [1, с. 265].

Щодо позиції самого М. Шелера, то його позиція така: «Для людини істотно не те, що вона володіє знанням, ...але те, що вона володіє *сутністю* апіорі або *здатна* оволодівати нею. При цьому не існує «постійної» організації розуму, як її передбачав І. Кант; навпаки, вона принципово підлягає історичним змінам. Постійним є лише *сам* розум як здатність утворювати і формувати – через функціонування такого *суттєвого* бачення – все *нові форми* мислення і споглядання, любові й оцінки» [2, с. 85].

Безумовно, що людина, проте далеко не кожна, має таку здатність. Натомість кожній людині властиві інстинктивні поривання, які мають безпосереднє вітальне значення. Ми наводимо цей варіант розуміння людини як такий, що має бути властивий тій категорії людей, яка вибирає для себе сферу нотаріату, сферу нотаріальної діяльності не лише як індивідуальної, але й суспільно значимої. Буття людини, з позиції філософської антропології, як її розумів М. Шелер, в тому, щоб «вірно вказати, як з основної структури людського буття... випливають всі специфічні монополії, звершення та справи людини: мова, совість, інструменти, зброя, ідеї праведного і неправедного, держава, управління, образотворчі функції мистецтва, міф, релігія, наука, історичність та соціальність» [2, с. 86].

Людина як особистість якраз і є носієм змісту такої всебічної свідомості, що дає їй змогу, так би мовити, пристати на думку іншої людини, зрозуміти її життєву позицію і, отже, певним чином виправити її не в напрямі агресії, а в напрямі її вдосконалення, яке, однак, сприймається не як примус, а як пробудження в ній також властивого і їй культурно-творчого *духу розуму*. Проте він, зазначає М. Шелер, потужний і дієво активний у царині ідей, але немічний у царині безпосередньої природної та суспільної дійсності. Чим більш абстраговані ідеї від останньої царини, тим менше вони захоплюють і визначають світову історію.

Змінити буття людини і суспільства здатна «надлюдина». Нею є та, яка поєднує в собі дух та інстинктивні психофізіологічні поривання, оскільки це ті начала, які живуть як у людині, як і у світі загалом, але не зводяться один до одного. Дух покликаний спрямовувати їх, надавати їм певних прийнятних для людини і суспільства форм. Однак власне творча сила впливає саме з цих вітальних поривань.

Цілком очевидно, що філософія, як справедливо зазначав А. Шопенгауер, «тільки розмірковує, але не спонукає» [3]. Тому праця М. Шелера «Місце людини в космосі» не вплинула на її місце на планеті Земля. На це звернув увагу лауреат Нобелівської премії в галузі етології – вчення про поведінку вищих стадних тварин – К. Лоренц. Його підхід суттєво відрізняється від підходу свого попередника.

Він стверджує, що заважає людині пізнати себе саму хибне розуміння своєї природи. Вона здебільшого не схильна визнавати факти: а) своєї спорідненості з людиноподібними мавпами, особливо з шимпанзе; б) закон природної причинності, який начебто суперечить прояву свободи волі; в) спадщина ідеалістичної філософії, яка формує в неї презирливе ставлення до науки як форми природознавчих знань. «Людство перешкоджає самооцінці всіма засобами і воістину доречно закликати його до смиренності та всерйоз спробувати зруйнувати ці завали чванства на шляху самопізнання» [4, с. 10].

Насправді, як це довів Ч. Дарвін у розробленій ним еволюційній теорії походження видів, людина походить не зверху – від розуму та його сутності – моралі, а знизу, тобто від

тварин, від властивого їм способу життя, який для неї є більш безпечним, ніж той, який вони вибрали, вважаючи себе подібними Богові в розумі. Сущим для людини, як і будь-чого іншого, є першооснова, в якій вона зароджується і з якої народжується. Це наближає її до природи і є визначальним для того, аби закони суспільного розвитку корелювали із законами природи, а не заперечували їх.

Водночас, наголошує К. Лоренц, не можна вважати людину продуктом природи. Вона є її «останнім криком», але не останнім словом і не останнім кроком в еволюції, яку, можливо, тільки людина й продовжує розвивати.

Що ж у сучасній людині тваринне, яке вона, якщо сприйме об'єктивно, зможе подолати? Це агресивна поведінка, спостерігаючи яку, досить складно визначити і визнати людину розумною істотою. Ось чому треба усвідомити, що «соціальна поведінка людей продиктована зовсім не одними лише розумом і культурною традицією, але, як і раніше, підпорядковується ще й закономірностям, властивим будь-якій філогенетично проявленій поведінці; а ці закономірності ми доволі глибоко пізнали, вивчаючи поведінку тварин» [4, с. 16].

Драматизм і трагізм людської історії в тому, що абстрактний розум переміг і заперечує природний. Даючи людині змогу пізнати закони природи через розвиток абстрактного мислення, вона почала творити на їх основі так звану «другу природу» та використовувати її здобутки проти своїх родичів, як і проти Матінки-Природи. «Абстрактне мислення принесло людині панування над усім надвидовим оточенням і цим самим відпустило з ланцюга внутривидовий відбір. ...Давши людині словесну мову, абстрактне мислення наділило її можливістю передачі надіндивідуального досвіду, можливістю культурного розвитку; але це потягло за собою настільки різкі зміни в умовах її життя, що пристосувальна здатність її інстинктів зазнала краху» [4, с. 17].

К. Лоренц, звичайно ж, визнає, що здатність до абстрагування породжує також відповідальне розумне мислення, спроможне сформулювати феномен відповідальної моралі. Вкрай бажано, щоб вона була в народних керманців, тоді вони не спровокують народи на агресивні взаємини. Адже агресія йде від сприйняття іншого не як подібного й рівного собі іншого, а як чужого й тому ворожого. Якщо в природі «ворон ворону око не викльовує», то люди, відпустивши з інстинктивного ланцюга внутрішньовидові заборони, творять зброю масового знищення. Поки що їх рятує наявність розумного складника, яка дає змогу задати самим собі питання про можливі наслідки своїх дій, що дає людству певні перспективи в напрямі просування до людяної людини і людяного суспільства.

Тяжіння й відштовхування у вимірах соціального простору й часу – це любов і ненависть, мир і агресія. Отже, агресія має трансформуватись у прояви любові й дружби між людьми. «Ця вимога не нова, розумом ми усвідомлюємо її необхідність, почуттям ми сприймаємо її величну красу, але так вже ми влаштовані, що виконати її не можемо. Щирі, теплі почуття любові та дружби ми спроможні відчувати лише до окремих людей; і найчистіші наші наміри нічого тут змінити не можуть. Але Великі Конструктори можуть. Я вірю, що вони це зроблять, тому що вірю в силу людського розуму, вірю в силу відбору і вірю, що розум приведе в рух розумний відбір» [4, с. 37].

Тут також маємо підказку для способу підбору людей до певного об'єднання, особливо ж такого, яке об'єктивно необхідне для того, аби наближати людей до злагоди, а не агресії. Нотаріуси і є тією категорією людей, які наближають їх до злагоди із законом. А це вже крок до злагоди і поміж собою, особливо ж в умовах конкурентних суспільних відносин.

Варто також навести розуміння людини у філософському вченні Едгара Морена [5], в якому її сутність виводиться на підставі глибокого міждисциплінарного вивчення її еволюційного походження. Даючи часову періодизацію від початку, звичайно, умовного, адже

матерія вічна, Всесвіту, якому 7 мільярдів років, до сучасної людини, вік якої від 100 до 50 тисяч років, філософії, започаткованій понад 2,5 тисяч років, він стверджує, що вік науки про людину вимірюється нулем років. Це означає, що пізнати людину на науковому рівні вкрай складно. Вона свідомо чи несвідомо чинить спротив суто науково-об'єктивним координатам свого буття. Що зрозуміло, адже об'єктивно-наукове не допускає до свого змісту суб'єктивне, свавільне.

Людина в статусі розумної істоти, в статусі *sapiens* об'єктивно вимушена здійснювати своє «друге народження». Причиною є те, що підсвідоме вторгається в її життя змістом снів, фантазій, які залишаються й поза сном і об'єктивуються, як зазначає вчений, у практиці захоронень та наскальному живописі. (Чи не тому й сучасні пересічні люди так полюбляють щось зображати на парканах? Люди талановиті, навпаки, прикрашають стіни міських будівель мурами, створюючи гармонійне середовище, яке сприяє виправленню агресивно-свавільної вдачі). З'являється поділ на ймовірне та достовірне, ймовірне сприймається як достовірне. Формуються певні вірування, магичні обряди, культи мертвих, оскільки у свідомості вони залишаються живими у вигляді пам'яті.

Сутність людини визначається Е. Мореном таким чином: «Йдеться про істоту, наділену інтенсивністю і нестабільною афективністю – істоту, яка усміхається, плаче, непокоїться і тривожиться; істоту, яка насолоджується, є схильною до сп'яніння, екстазу, насилля, кохання й підвладною власним вигадкам; істоту, яка знає про смерть, але не може повірити в неї; істоту, яка породжує міфи і магію; істоту, одержиму духами і божествами; істоту, яка живиться ілюзіями і химерами; суб'єктивну істоту, чий взаємовідносини з об'єктивним світом завжди позбавлені надійності; істоту, схильну до помилок і блукань; про істоту, яка під впливом своєї зарозумілості постійно породжує безладдя. Й оскільки поєднання ілюзій, непоміркованості, нестабільності, нечіткого розмежування реального й уявного, змішування суб'єктивного й об'єктивного, помилок, безладдя ми називаємо безумством, ми просто змушені визнати: *homo sapiens est homo demens*» [6, с. 106–107].

Зупиняючись на історико-філософських та деяких сучасних текстах, ми намагалися вирішити актуальне питання для сучасного українського суспільства: «Яке це має відношення до людини, що вибрала для себе фах нотаріуса і практики нотаріату загалом?».

Будь-яка державна інституція чи громадська суспільна організація спроможна ефективно виконувати свої функції, якщо люди, як їх виконавці, будуть свідомі сутності не лише змісту самих функцій, з якими вона знайомляться зовнішнім чином, але й бути їх провідниками не згідно з інструкціями, а згідно з властивими їм самим особистісними ціннісними орієнтаціями. Система нотаріату може ефективно виконувати функцію дотримання людьми правових норм лише в тому випадку, якщо їм певна структура, надто ж структура нотаріату, буде здатна демонструвати цілком очевидні переваги слідування ним. Тоді людина змінює свою звичну буденну свідомість на правову, отже, набуває статусу свідомого громадянина.

Ст. 3 Конституції України проголошує: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [7].

Оскільки людину переконують не слова, а дії тих громадян, які покликані відповідати перед людьми за свою діяльність, то цілком очевидно, що їхня свідомість має бути насичена змістом тих цінностей, які й формують людину у власне людських ціннісних вимірах.

Політичні партії, як досить часто й громадські об'єднання, такого прикладу не демонструють. Отримуючи управлінську державну владу, партійні люди, попри попередні обіцянки, швидко забувають про них, використовуючи владу для забезпечення власного добробуту. Тому потрібні такі структури, які б склались із «над-людей» у тому розумінні, як це ми бачили в їх характеристики у М. Шелера, а не свавільно стояли над людьми.

Видатний дослідник історії суспільств А. Тойнбі стверджував, що цивілізаційний ціннісний розвиток суспільств здійснюється під впливом мімезису, який має або консервативне спрямування, підпорядковане збереженню традицій, і творче. «Мімезис сприяє набуванню суспільних «якостей» – здібностей, емоцій або ідей, не властивих людині від природи, таких, якими вона ніколи б не володіла, коли б не зустріла й не наслідувала тих, хто ними володів. Це, по суті, скорочений шлях» [8, с. 220].

Очевидно, що люди, які вибирають професію нотаріуса і тим самим формують нотаріальну спільноту, не будучи представниками державних інституцій, здатні вплинути на суспільне буття людей засобами творчого, а не консервативно-традиційного мімезису. Людину виховують не якісь гарні слова про переваги слідування тому змісту й напрямку, який вони доносять до її слуху, а приклад такої поведінки, яка переймається нею сама собою і яку вона здатна описати власними словами.

Для підтвердження наших міркувань наведемо думку К.Г. Юнга: «Горе тим, хто живе прикладами! Немає життя в них. Якщо ви визначаєте своє життя відповідно до прикладів, ви живете життям цього прикладу, але хто буде жити вашим життям, якщо не ви самі? Так живіть самі» [9]. Ясна річ, що він, як ми це розуміємо, мав на увазі приклад поведінки звичайної людини, включно й до такої, яка раптом стала незвичайною, а владною, чи такою, яка є вчителем, вихователем.

Таким чином, той зміст людських ціннісних спрямувань та установок, який ми виявили у вченнях видатних мислителів, дозволяє говорити про ті мотиваційно-спонукальні складники свідомості людей, які обрали для себе фах нотаріуса.

Оскільки право є мірилом справедливості (Аристотель), людина, вибираючи професію юриста, має відчувати в собі її сутність на, так би мовити, внутрішньоутробному вродженому рівні. Причому цей рівень у діяльно-практичному безпосередньому застосуванні не повинен мати егоцентричне спрямування. У цьому полягає головна складність такої професії, адже офіційне правове зобов'язання щодо будь-якої людини виходить не з індивідуального, а із загальносуспільного зобов'язання. Дещо пом'якшує проблему розбіжності індивідуального й загальносуспільного розуміння справедливості те, що правова система створена у вигляді противаг. Прокуратура має слідкувати за суворим дотриманням правового закону. Система адвокатури зобов'язується постійно шукати причини, які виправдовують людину, яка підозрюється в його порушенні. Суддя, зважаючи на аргументи сторін, приймає остаточне рішення засобом так званої «серединної міри», поняття про яку запровадив Аристотель. Звичайно, людина майже ніколи не погоджується із судовим рішенням, тому створюються суди різної юрисдикції, в тому числі апеляційні.

Система нотаріату не передбачає апеляцій на нотаріальне закріплення різних актів, з якими до нотаріусів звертаються для посвідчення своїх прав. Але самі звернення громадян до них дають їм змогу знати, з одного боку, правове законодавство в багатьох його проявах і застосуваннях, тобто мати статус всебічно освічених носіїв правосвідомості, що, з іншого боку, не може не зобов'язувати їх не бути просто виконавцями-секретарями, а суб'єктами, здатними пропонувати зміни до нього, будучи одночасно адвокатами як суспільства, так і окремих людей як його громадян. Тому важливою рисою свідомості нотаріуса має бути активна громадянсько-правова позиція. Народні депутати часто лише

декларують свої зустрічі з виборцями. На противагу їм, нотаріуси, засвідчуючи правові документи громадян, *постійно* мають справу з їхніми проблемами, в тому числі й тими, які не мають правового вирішення.

Конституція не допускає звуження прав і свобод людини і громадянина, тому в їх розширенні чи не найбільшою мірою зацікавлені якраз нотаріуси. Людині дозволено все, що не заборонено законом. Щоб не допустити людського свавілля, дозволи на прояви свободи волі мають набувати правового статусу, інакше свавілля не оминуть.

Ми вже посилались на зміст ст. 3 Конституції України, в якій життя і здоров'я, честь і гідність, безпека й недоторканність визнані найвищими соціальними цінностями. Звідси логічно випливає обов'язок будь-якого правника, включно з нотаріусом, розуміти зміст наведених понять не на рівні слів, а на рівні понять. Останні ж являють собою «душу методу» (Гегель). Вони не будуть душевними, якщо душа правника адекватно не відгукується на їх зміст. Душевний зміст понять в їх антропологічному людському вимірі відкриває, розкриває, розширює, доводить і пропагує саме філософія.

Оскільки ми вжили термін *відгук*, в нашій душі відразу ж з'явилося бажання послатись на авторитет А. Тойнбі. Розкриваючи закономірності розвитку суспільства, він оперує не лише поняттями *виклик-і-відгук*, але й *відхід-і-повернення*. Людина, бажаючи піднятися на рівень всебічно розвиненої особистості, має відійти від уявлень про нього – суспільство – на основі логіки буденності і звернутись до вивчення логіки історії його розвитку. Засвоївши її, а це вже рівень трансцендентної свідомості, яка не дається безпосередньо відчуттям, а розуму, слід повернутись у сьогодення для того, щоб впливати на його буття духом історичного розуму. Такий відхід і є філософією, яка засвоюється не у вигляді певних афористичних висловів, а як цілісна теорія.

Це означає, що характерною рисою діяльної свідомості правника-нотаріуса має бути філософія як теорія обґрунтування сутнісних вимірів людини, людина як цінність, як і саме розуміння різниці між ціною й цінністю, розміром заробітної плати й тим статусом, що дає філософське розуміння в плані його необхідної реалізації як надлюдини. Адже занепад цивілізаційного розвитку суспільства «пояснюється трьома основними причинами: втратою діяльної сили творчої меншості, яка відтоді перетворюється лише на «панівну меншість»; зворотню відмовою більшості підкоритися тепер уже тільки «панівній меншості» й наслідувати її поведінку через мімізис; і, як наслідок, – втратою соціальної єдності суспільства загалом» [8, с. 242]. На жаль, ці причини властиві й сучасному українському суспільству, що стало наслідком духовного занепаду попередньої держави, яка, знищивши справжню «панівну» в цивілізаційно-культурному сенсі меншість, створила владну меншість, чий претензії на те, щоб бути «умом, честю і совістю» для суспільства, були абсурдними.

Наша впевненість і переконаність у тому, що саме такий трансцендентальний рівень свідомості має бути властивим правникам, ґрунтується на позиції класика філософії права Гегеля. Розрізняючи буденну свідомість народу і свідомість його інтелектуальної еліти, він стверджував: «Людина сама по собі розумна. ... Народ, постільки це слово позначає особливу частину членів держави, являє собою ту частину, *яка не знає, чого вона хоче* (курсив Гегеля). Знання того, чого хочеш, а тим більше, чого хоче в собі і для себе суцільна воля, розум, є плід *глибокого пізнання і проникнення* (курсив мій – Н.М.), яке якраз і не є справою народу» [3, с. 348]. В іншій своїй праці він зазначає: «Людям взагалі тяжко піднятися до такого стану, за якого необхідність пізнання і мислення стає звичкою» [10, с. 67].

Ці судження не треба сприймати як приниження народу його ж таки філософською чи науковою елітою. Йдеться про констатацію очевидного факту, згідно з яким пізнавальна діяльність, заснована на розвиненій здатності до абстрактно-понятійного мислення,

не властива більшості. Це й не потрібно. Навпроти, потрібно, щоб здатні до такої діяльності, по-перше, не демонстрували народу своєї зверхності, по-друге, держава все робила для того, щоб народ усвідомлював важливість формування поваги до меншості, яка «панує» в найтяжчій сфері діяльності – науково-теоретичній. Тяжка робота для держави, яка створюється на розвалинах тієї, яка все робила для приниження інтелігенції. Те, що само собою має місце в цивілізованих країнах, у нашого народонаселення викликає скептично-іронічне ставлення.

З огляду на те, що загальнонародовими атрибутами істинно людського в людині є *розум, воля і любов*, для правників як носіїв філософського рівня свідомості вони мають бути характерні, але не в релігійно-християнському прояві, а саме в професійно-пізнавальному, соціально-духовному. Любити людину лише за те, що вона антропологічно також є людиною, навряд чи правильно. Церква, попри всі свої тисячолітні зусилля, тому й не реалізувала основну заповідь, яка закликає кожного любити ближнього свого. Не реалізувала через те, що намагалась вирішити проблему взаємної любові поміж людьми на буденному рівні розуміння глибокої за своєю суттю філософської максими.

Вдумливий аналіз, до якого закликає філософія, в цьому разі Гегель, дає змогу адекватно зрозуміти зміст відповіді Христа на запитання книжника про суть його вчення. «Ісус відповів йому: перша зі всіх заповідей: «слухай, Ізраїль! Господь Бог наш є Господь єдиний»; І полюби Господа Бога *твого* всім серцем *твоїм*, і всією душею *твоєю*, і всім розумінням *твоїм*, і всією цілісністю *твоєю*»: ось, перша заповідь! Друга подібна їй: «полюби *ближнього твого*, як самого себе» (курсив наш – *Н.М.*); іншої більшої цих заповідей немає» [11; Марка 12:29–31].

Філософія та філологія – дві пізнавальні дисципліни, які закликають любити слово, мову загалом, оскільки саме мова творить людину. Але лише в тому випадку, якщо людина у своїх пізнавальних потугах здійснює «глибоке проникнення» в потаємний зміст слів і знаходить у них Розум як основу Буття, так і основу людини. Релігійна філософія, будучи народжена античною філософією й самими філософами в певний історичний час, фактично освячує Розум як основу Буття, закликаючи людину до знаходження його в собі самій. Це чітко видно у виділених нами курсивом словах. Ближньою до себе самої в собі самій є властиві їй здібності, схильності, інтереси, таланти і т. п., які вона, бажаючи піднятися над собою самою біологічною, здатна відкрити й здійснити.

Ми навели цей фрагмент із тієї причини, що, попри відокремленість церкви від суспільства і системи освіти, вона, всупереч нормам Конституції, фактично втручається як у державне життя, так і в систему освіти. Більше того, правові інституції публічно освячують відповідні заклади. Між тим правники, нотаріуси, в тому числі, зобов'язані розуміти, що ближніми для них духовними сутностями, одночасно й цінностями, мають бути: а) **любов** до пізнання, яка спонукає до його розвитку на користь людей, про що вище йшлося; б) **розум** як основа діяльності згідно з правовими законами, адже розум і закон – однопорядкові поняття; в) **воля**, органічно поєднана з любов'ю і розумом у зазначених ознаках.

На противагу нашій українській дійсності, цивілізовані держави, поважаючи релігійні почуття своїх людей і громадян, засобами правової регуляції утвердили бажаний ними рівень відносин між ними тим, що народна більшість сприймає як належне той факт, що ступінь розвитку суспільства визначається тими науковими досягненнями, які відкривають елітарна науково-філософська й мистецька еліта.

Висновки. 1. З метою подолання тих кризових ситуацій, які час від часу виникають в українському суспільстві, зусилля держави, насамперед, потрібно спрямувати на формування в суспільній свідомості поваги до тих соціальних суб'єктів, для яких безумовне дотримання правових норм є непорушним законом. Саме таким прошарком є спільнота, що виконує функції нотаріату.

2. Дуже бажано, щоб навчальні заклади вищої правової освіти під час прийняття документів від абітурієнтів враховували наявність у них не лише адекватних професій здібностей і прагнень до навчання, але й вродженого *почуття справедливості*, адже право є її мірилом.

Напрями подальших досліджень. Вони безпосередньо впливають із щойно наведених висновків. У подальших наукових працях ми будемо обґрунтовувати й вносити певні пропозиції для їх реалізації.

Список використаної літератури

1. Хамітов Н. Екзистенціал «щастя» у координатах метаантропології: буденний, граничний та метаграничний виміри. *Щастя та цивілізаційний розвиток* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 14–15 листопада 2019 р. Львів, 2019. 266 с.
2. Мир философии : Книга для чтения. В 2-х ч. Ч. 2. Человек. Общество. Культура. Москва : Политиздат, 1991. 624 с.
3. Антология мировой философии. В 4-х т. Москва : «Мысль», 1971. Т. 3. 760 с.
4. Лоренц К. Агрессия (так называемое Зло). *Вопросы философии*. 1992. № 3. С. 5–38.
5. Морен Э. Утраченная парадигма: природа человека. Киев : КАРМЭ-СИНТО. 1995. 240 с.
6. Морен Е. Втрчена парадигма: природа людини. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 5-6. С. 90–109.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
8. Тойнбі А. Дослідження історії: У 2-х т. / Перекл. з англ. В. Шовкуна. Київ : Основи. 1995. Т. 1. 614 с.
9. 20 цитат из книг Карла Густава Юнга. URL: <https://eksmo.ru/interview/karl-gustav-yung-nasha-psikhicheskaya-struktura-povtoryaet-strukturu-vselennoy-ID7814290/>
10. Гегель. Политические произведения. Москва : Наука, 1978. 440 с.
11. Біблія. Київ : Українське біблійне товариство, 1994. 1255 с.

GENERIC HUMAN CHARACTERISTICS – NOTARY

Nataliia Manoylo

National Pedagogical Dragomanov University
Pirogova str., 9, 02000, Kyiv, Ukraine

The article considers the generic human characteristics, which should be most effectively manifested in the process of professional activity of a person holding the position of the notary. The notarial community represents the society demonstrating to the direction of the formation of legal relations between people and at the same time the direction of the formation of a democratic rule-of-law state.

To the greatest extent, the general generic human characteristics are set out in the works of thinkers, who consider a human in the unity of its natural-biological and social-spiritual publicly significant manifestations. Therefore, the works of representatives of philosophical anthropology, including M. Scheler, K. Lorenz, E. Morin, N. Khamitov, and K. Jung's theory of personality types have been analyzed.

Based on the provisions of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine “On Notaries”, we investigate those attributive characteristics of a person to which he has the corresponding inclinations and abilities that should be identified among lawyers and which should be used not only in the professional activities of notaries, but also for their influence to society.

This need is due to the fact that the Ukrainian society throughout the entire period of independence is faced with the problems of building legal state institutions.

The reason is stereotypes of the past society, which has not democratic and legal in the sense that it is reflected in the corresponding philosophical and legal teachings.

The number of higher legal educational institutions established during the first three decades of statehood has not led to the qualitative changes to such extent that would give grounds to assert the conformity of state definitions enshrined in the Constitution, as well as conformity of the content of public consciousness, as in the minds of lawyers, with the classical democratic legal regulations.

Hence the conclusion that it is necessary to raise the philosophical level of understanding of those categories of human beings that reflect the essence of human beings in its legal direction.

Key words: human, society, generic and individual, law, legal consciousness and legal relations, philosophy.